

Osmanlı Ülkesinde Son Safevî Şehzâdeleri: Sam Mirzâlar

The Last Safavid Princes in the Ottoman Territories: the Sam Mirzas

Ömer İşbilir*

*Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
İstanbul, Türkiye

ORCID: Ö.l. 0000-0002-5406-0856

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ömer İşbilir,
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: omarisbilir@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 23.06.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
26.06.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:
08.07.2020

Kabul/Accepted: 11.07.2020

Atıf/Citation:

İsbilir, Ömer. "Osmanlı Ülkesinde Son Safevî Şehzâdeleri: Sam Mirzâlar." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 71 (2020): 239-254.
<https://doi.org/10.26650/TurkJHist.2020.014>

öz

On sekizinci yüzyıl başlarında İran'da meydana gelen karışıklıklardan sonra Safevî hanedanı sona ermiş ve bunun neticesi olarak hanedân mensubu bazı şehzâdeler aralıklarla Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Osmanlı Devleti, başlangıçta bunlardan siyasî olarak istifade etmek istemiş ve bu maksadla ilk iltica eden Safi Mizâ'yı şah ilan ederek İran tahtına iclâs etmeyi hedeflemiştir. Ancak bu arzusunu gerçekleştirme fırsatı bulamamıştır. Osmanlı Devleti, Safi Mirzâ'dan umduğunu bulamamış olmasına rağmen, daha sonra yine Şah Hüseyin'in ve Tahmasb'ın oğlu oldukları iddiasıyla gelen iki Safevî şehzâdesinin ilticalarını kabul etmekte tereddüd göstermemiştir. Her ikisinin de adları Sam olan bu şehzâdeleri, önce Sinop'ta, daha sonra Şah Hüseyin'in oğlu olan Sam Mirzâ'yı Limni Adası'nda, Tahmasb'ın oğlu olan Sam Mirzâ'yı ise Sinop'tan sonra kısa süre Rodos Adası'nda ve nihayet Gelibolu'da iskân etmiştir. Safevî şehzâdelerinin yanlarında kalabalık aile efradı ve yine hatırı sayılır miktarda maiyet halkı vardır. İkamet ettikleri her yerde, günlük geçimlerini temin etmek maksadıyla kendilerine gümrükten veya cizye kaleminden tahsisâtlar verilmiş, sıkıntı çekmemelerine ihtimam edilmiştir. Bununla beraber şehzâdelerin hareketleri sürekli gözetim altında tutulmuş, izinsiz olarak iskân edildikleri yerden bir başka yere gitmelerine asla müsaade olunmamıştır. Şah Hüseyin'in oğlu Sam Mirzâ Limni Adası'nda, Tahmasb'ın oğlu ise Gelibolu'da vefat etmiş ve her ikisi de vefat ettikleri yerde defnedilmişlerdir. Kendilerine tayin edilmiş olan tahsisât, vefatlarından sonra eşlerine, çocuklarına ve maiyet halkına taksim olunmuş, aile efradından vefat eden olduğunda da maaşı hazineye alınmayıp yine ailenin sağ kalan ferdleri arasında paylaştırılmıştır. Her iki Sam Mirza'nın çocukları ve ahfâdi, babalarının vefatından sonra İran'a dönmeyi tercih etmemişler ve Osmanlı topraklarında hayatlarını idame ettirmişlerdir. Bunlarla alakalı belgelerden Osmanlı Devleti'nin son anına kadar bu topraklarda kaldıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sam Mirzâ, Safi Mirzâ, Safevî şehzâdeleri, İran, Nadir Şah

ABSTRACT

After the turmoil in Iran at the beginning of the eighteenth century, the Safavid dynasty ended and as a result there were certain intervals when some members of the dynasty took refuge in the Ottoman State. The Ottoman Empire initially wanted to take advantage of them politically and, with this aim in mind, an attempt was made to set Safi Mirzâ, the first asylum seeker, on a throne declaring him to be a shah. However, the opportunity to fulfill this

desire was not found. Although the Ottoman State could not find what it hoped for Safi Mirzâ, it did not hesitate to accept the asylum of the two Safavid princes, who later came to claim that they were the sons of Shah Hüseyin and Tahmasb.

These princes, both of whom were called Sam, were first settled in Sinop. Later Sam Mirza, the son of Shah Hüseyin, moved to Limnos Island, and Sam Mirza, the son of Tahmasb, settled on Rodos Island shortly after leaving Sinop, and he finally moved to Gallipoli. The Safavid princes had many family members and a considerable amount of employees. Wherever they resided, they were given customs or 'jizya' to ensure their daily livelihoods.

However, the movements of the princes were kept under constant surveillance, and they were never allowed to move from one place to another without permission. Sam Mirzâ, Shah Hüseyin's son, died on Limnos Island, and Tahmasb's son died in Gallipoli, and both were buried where they died. After their death, the allocation assigned to them was allocated to their spouses, children and the people of the family, and when the family passed away, the salary was not given to the treasury but shared among the surviving members of the family.

Neither the children nor the descendants of the two Sam Mirzas chose to return to Iran after their father's death, and they continued their lives in Ottoman lands. It is understood from related documents that they remained in these lands until the collapse of the Ottoman State.

Keywords: Sam Mirzâ, Safi Mirzâ, Safavid Princes, Iran, Nadir Shah

Giriş

18. yüzyıl başlarında İran Safevî Devleti'nde birbiri ardına meydana gelen siyasî karışıklıklar ve iktidar mücadeleleri Safevî Hanedanı'nın sonunu getirmiş ve hanedan mensubu olan bazı kişilerin siyasî ilticâlarına münce olmuştur. Genel hatlarıyla bu kargaşa dönemini şu şekilde özetleyebiliriz: Abdalî Afganlarının baskısı neticesinde, başkentini İsfahan'dan Kazvin'e taşıyan Şah Hüseyin, Gılcay Afganların reisi olan Mahmud Han'ın desteğiyle Abdalîleri itâat altına aldı. Ancak bu sırada gücünü ve nüfuzunu artıran Mahmud Han, Şah'a başkaldırarak 8 Mart 1722'de Şah'ın birliklerini bozguna uğrattı ve İsfahan'da Şah'ı kuşattı. Altı ay süren bu çetin kuşatma sonunda açlık, sefalet ve ölümlerin artmasıyla Ekim 1722'de Şah Hüseyin teslim oldu ve tahttan feragat etti. Şubat 1725 tarihinde Şah Hüseyin'in oğlu Safi Mirza'nın İsfahan'dan firarı üzerine Mahmud Han Afganî, Şah Hüseyin ve iki küçük şehzadesi dışında bütün hanedan üyelerinin öldürülmesini emretti. Bunun neticesinde on sekiz şehzade katledilmiştir. Nisan 1725 yılında Gılcay Afganlardan Eşref, Mahmud Han'ı bertaraf ederek şah oldu. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin eski şahı tekrar tahta çıkarmak için İran üzerine yürümesi üzerine korkuya kapılarak Şah Hüseyin'i öldürttü.

Diğer taraftan Şah Hüseyin'in tahttan çekilmesinden sonra, oğlu Abbas Mirza, Afşar Türklerinden Nadir Han'ın da desteğini kazanarak 10 Kasım 1722'de II. Tahmasb olarak kendini şah ilan etti. Nitekim Nadir, Eşref üzerine yürüyerek onu bozguna uğrattı ve Kasım 1729'da İsfahan'a girerek Tahmasb'ı buraya davet etti. Ancak Nadir'in Tahmasb'a olan bu desteği uzun sürmedi. 10 Ocak 1732'de Osmanlı Devleti ile İran arasında yapılan anlaşmadan duyduğu memnuniyetsizlik sonucu Tahmasb'ı tahttan indirerek, Tahmasb'ın henüz birkaç aylık olan oğlu Abbas'ı, III. Abbas namıyla İran tahtına çıkardı. Ancak "Vekîlü'd-devle" unvanıyla hâkimiyeti tamamen kendi eline aldı. Nihâyet 8 Mart 1736'da yirmi bin kişinin

katıldığı bir kurultay sonucunda Nadir Şah unvanıyla İran hükümdarı ilan edildi. Böylece İran'da Safevî Hânedânı devri tamamen sona ermiş oluyordu¹.

Şah Hüseyin'in tahttan ferâgatıyla başlayan ve Nadir'in İran tahtına oturmasıyla devam eden süreç ve sonrası, Safevî Hanedânı'na mensup olduğunu iddia eden birçok kişinin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Bunlardan üç tanesi kısa aralıklarla Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Osmanlı Devleti'nin, kurulduğu asırdan beri, iltica sebeplerine bakmaksızın -bazen devletlerarası krizlere sebep olsa bile- kendisine sığınan hiç kimseyi geri çevirmediği ve bunları, kendi rızalarıyla memleketlerine dönünceye kadar her türlü ihtiyaçlarını karşılayarak himaye ettiği bilinmektedir. Aynı şekilde bu Safevî şehzadelerine de sahip çıkmış ve onları topraklarında barındırmıştır. İbrahim Güler'in, on sekizinci yüzyılda Sinop'ta ikamet eden Safevî şehzâdelerini² ve Eyal Ginio'nun Safî Mirzâ'nın Selanik'teki ikametini³ konu alan makaleleri istisna edilirse bu şehzâdeler hakkında bugüne kadar fazla araştırma yapılmamıştır. Zikredilen makalelerden birincisinde, Safî Mirzâ ile bir müddet Sinop'ta ikamet eden iki Sam Mirzâ birbirine karıştırılmış, hatta farklı tarihlerde Osmanlı Devleti'ne ilticâ eden iki farklı Sam Mirzâ aynı kişilermiş gibi sunulmuştur. İkinci makale ise, Safî Mirzâ'nın Selanik'teki ikameti ile sınırlı kalmıştır.

Kısa bir süre önce bu üç şehzâdeden Şah Hüseyin'in oğlu olan Safî Mirzâ'nın Osmanlı Ülkesi'nin değişik yerlerindeki inişli-çıkışlı hayatı ana hatlarıyla tarafımızdan ele alınmıştır⁴. Safî Mirzâ hakkında Osmanlı kroniklerinde yetersiz de olsa malumat bulunmakla beraber maalesef daha sonra gelen her iki Sam Mirzâ hakkında kısıtlı kabilinden dahi bilgiye rastlanmamıştır. Bunlar hakkındaki bütün kayıtlar, Osmanlı Arşivi'nin değişik tasniflerinde yer alan defter ve dosyalardan elde edilmiştir. Şimdilik ulaşabildiğimiz arşiv belgelerinin vermiş olduğu kısıtlı bilgilerle Limni Adası'nda ve Gelibolu'da vefat eden ve her ikisinin de ismi Sam olan bu mirzâların Osmanlı topraklarındaki serüvenleri ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır⁵.

1 Ayrıntılar için bk. V. Minorsky, "Nadir", *İA*, c. IX, İstanbul 1988, s. 21-31; R. M. Sanvory, "Safevî İran'ı", *İslam Tarihi Kültürü ve Medeniyeti*, c. I, çev. Mehmet Maksudoğlu, İstanbul 1988, s. 426-427; M. Münir Aktepe, "Mahmud I", *İA*, c. VII, İstanbul 1988, s. 158-165; Azmi Özcan, "Nadir Şah", *DİA*, c. XXXII, İstanbul 2006, s. 276-277; Tufan Gündüz, "Safevîler", *DİA*, c. XXXV, İstanbul 2008, s. 451-457; Ahmet Taşağul, "Hüseyin Mirzâ", *DİA*, c. XIX, İstanbul 1999, s. 1-2; Gene R. Garthwaite, *İran Tarihi, Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2011, s. 167-168.

2 İbrahim Güler, "XVIII. Yüzyılda Sinop'ta İran Şehzâdeleri", *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul 1995, s. 259-266.

3 Eyal Ginio, "Beyaz Kule Şehrinde Bir Safevî Prensi: Selanik'teki Beyzâde (1731-1734)", çev. Özgür Çınarlı-Çağdaş Fırat, *Türkler*, c. XII, Ankara 2001, s. 576-581.

4 Ömer İşbilir, "Osmanlı Ülkesi'nde Bir Safevî Şehzâdesi: Safî Mirzâ", *Tarihin Peşinde Bir Ömür -Abdülkadir Özcan'a Armağan*, İstanbul 2018, s. 543-560.

5 Bu üç Safevî şehzâdesi ve onların torunlarının Osmanlı ülkesindeki hayatları neredeyse Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar sürmüştür. Bir üstteki dipnotta görüldüğü üzere Safî Mirzâ daha önce bir makalede tarafımdan incelenmeye çalışılmıştı. Bu çalışmanın konusu ise her iki Sam Mirzâdır. Özellikle Sam Mirzâların yanlarında epeyce kalabalık maiyeti olduğu anlaşılmaktadır. Sam Mirzâların 1327/1909 tarihine kadar takip ettiğim evlad, torun ve etbarı hakkında malzeme toplanmaya devam edilmekte olup başka bir çalışmada incelenecektir.

Limni Adası'nda Vefat Eden Sam Mirzâ

Şah Hüseyin'in oğlu olduğu iddiasıyla Osmanlı Devleti'ne sığınan Sam Mirzâ'nın iltica ettiği mekân, Sinop'taki ikametine kadar uğradığı yerler ve tarih hakkında tam bir sarahat bulunmamaktadır. Sam Mirzâ'nın kethudası Rüstem Han-zâde Abdullah Bey, Kırım Hanı Kırım Giray'ın da iltimasıyla sunduğu, kendisine tayin olunan 180 akçe yevmiyesinin Tekfurdağı Gümrüğünden verilmesine dair arz-ı halinde, şehzâdenin, Erzurum ve Kars taraflarına gönderildiğinde, daha sonra 1161/1748 senesinde Tokat'tan Sinop'a intikalinde, İran elçisine terfîk edilmek üzere Sinop'tan çıkarıldığında, nihayet maiyeti ile birlikte Limni Adası'nda ikameti emrolunarak buraya geldiklerinde hep yanında bulunduğunu söylemektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, Mirzâ Sam'ın, Erzurum, Kars, Tokat, Sinop, Amasya ve sonunda Limni Adası'nda iskân edilmesine karar verilmiştir⁶.

Sinop Kalesi, İran'dan Osmanlı Devleti'ne sığınan her üç şehzâdenin de bir müddet ikamet ettikleri şehir olarak dikkat çekmektedir. Yukarıda zikredilen belgede, Sam Mirzâ'nın Sinop'a geliş tarihi 1161/1748 olarak verilmektedir. Sam Mirzâ ve yanındaki dokuz kişinin Sinop Kalesi'nde ikamet ettirilmesi hususunda, hükümet merkezi ile Sinop Kadısı ve Sinop Kalesi dizdarı arasında bir dizi yazışma olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, merkezden gelen emir gereğince Sam Mirza ve yanındaki kişilerin eşyaları kendileri huzurunda defter edilerek yine kendilerine mühürletilip güvenli bir yere konulmuştu. Daha sonra Sam Mirzâ'nın İstanbul'a arz-ı hal sunarak zabt edilen eşyalarının geri verilmesini istemesi üzerine söz konusu eşyaların iade edilmesi ve buna dair senedin İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir⁷. Bir diğer hükümde ise, aynı hususlara ilaveten, Sam Mirzâ ve dokuz nefer adamlarının Sinop'ta ikametlerine ihtimam edilmesi, maliye tarafından yazılan emir gereği kendilerine günlük tayinât verilmesi, ancak Sinop dışına izinsiz bir adım dahi atmasına müsaade olunmaması bildirilmektedir⁸. Zikredilen her iki hüküm de evasıt-ı Zilka'de 1160/Kasım 1747 tarihini taşımaktadır. İstanbul ile Sinop arasında emir ve arz-ı hallerin gidip gelme süreleri nazara alındığında Sam Mirzâ'nın Sinop'a geliş tarihi, 1159 sonu veya 1160 başları (Aralık 1746-Şubat 1747) olsa gerektir. Şu halde yukarıda bahsedilen Sam Mirzâ'nın kethüdasının Sinop'a varış tarihi olarak verdiği 1161/1748 tarihi ihtiyatla karşılanmalıdır.

Sam Mirzâ'nın Sinop'ta ikameti 3 yıl kadar sürmüştür. Ancak daha önce Safî Mirzâ ve bundan sonra Tahmasb Şâh'ın oğlu diğer Sam Mirzâ'da olduğu gibi, Sinop ahalîsi ile *hüsn-i imtîzâcı* olmadığına dair arz ve mahzarlar neticesinde Şâh Hüseyin oğlu Sam Mirzâ'nın *havass-ı etbâ'ından* on kişiyle birlikte Limni Adası'na nakledilmesi ve Limni Adası'na vardıktan sonra burada ikamet ettirilip hakkında emir gelmedikçe adanın dışına

6 BOA, C.HR, nr. 8618.

7 Sinop Kadısı ve Sinop Kalesi Dizdarı'na hüküm, BOA, *Mühimme*, nr. 153, s. 154/591.

8 Sinop Kadısı'na, Sinop Kalesi Dizdarı'na ve ahalî-i vilayete hüküm, BOA, *Mühimme*, nr. 153, s. 156/601.

çıkmasına ve firarına asla müsaade olunmaması emredilmiştir⁹. Evail-i Rebiülâhır 1163/Mart 1750 tarihli diğer bir hükümden anlaşıldığına göre, Sam Mirzâ, kendisini Sinop'tan Limni Adası'na götürmekle görevlendirilen mübaşirin İstanbul'dan gelmesini beklemeden İstanbul'a gitmiş ve buradan Limni'ye gönderilmiş, *menkûhe ve cevârî makûlesinden* on kişi kadar bazı yakınlarının ise Sinop'ta kalması münasebetiyle bunların da bir an evvel Limni'ye ulaştırılarak Sam Mirzâ'ya teslim edilmesi istenmiştir¹⁰. Artarda gönderilen bu hükümlerde Sam Mirzâ'nın yanında bulunan kişiler on kişi olarak gösterilmiştir. Ancak aşağıda verilen tabloda da görüleceği üzere sadece aile efradının sayısı kendisi hariç üç hanımı, altı erkek ve beş de kız çocuğu olmak üzere on dört kişidir¹¹. Aile efradının Sinop'ta beraberinde mi yoksa sonradan mı Limni Adası'na geldiklerine dair belgelerde bir sarahat da yoktur.

Tablo 1
Sam Mirzâ'nın Aile Efradı¹²
(Limni'de Vefat Eden)

Zevceleri	Oğulları	Kızları
Meryem Hatun	Ali Mirzâ	Hatice Hanım
Bebri? Hatun	Mehmed Mirzâ	Fatıma Hanım
Ümmükülsüm Hatun	Abbas Mirzâ	Zeyneb Hanım
	Süleyman Mirzâ	Zübeyde Hanım
	Faruk Ferruh Seyyar (Seyr) Mirzâ	Cevri Ruveyde Hanım
	Tayfur Mirzâ	

9 Rebiülâhır 1163/18 Mart 1750 tarihli Limni Naibi ve Cizyedârına gönderilen mâli hükümde ise, bundan böyle yirmi beş nefer etba'ıyla Limni'de ikamet edecek olan Sam Mirzâ'ya 5 guruş 50 akçe yevmiye tayin edildiği ve bu meblağın Limni cizyesinden ödeneceği bildirilmiş, ayrıca adı geçen şehzâdeye zaruret ve sıkıntı çektilirilmemesi hususunda tenbihatta bulunulmuştur¹³. Sam Mirzâ'nın maiyetinin kaç kişi olduğu konusunda aynı tarihleri ihtiva eden belgelerde böyle karışıklıkların olması düşündürücüdür. Fakat her halükârda bu sayı on kişiden fazla olsa gerektir ya da zamanla bu sayı artmıştır diye düşünmek daha doğrudur. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi maiyet halkı yirmi beş kişiyle de sınırlı kalmamıştır. Sam Mirzâ'ya maiyeti için tayin olunan aylık 500 guruşun, vefatından sonra zevceleri, oğulları, kızları ve maiyet halkına taksimine dair hükümde, maiyet halkı ailesi hariç kırk dört kişi olarak gösterilmekte, böylece toplam sayı Sam Mirzâ da dahil edildiğinde elli dokuza ulaşmaktadır¹⁴.

9 Sinop Kadısı'na, Limni Naibi'ne, Sam Mirzâ'yı Limni'ye irsâle memur mübaşire, Sinop zabiti, gümrük emini ve Limni Adasında olan zâbitâna hüküm (Evahir-ı Rebiülevvel 1163/Mart 1750): BOA, *Atık Şikayet Defterleri*, nr. 174, s. 11.

10 *Aynı defter*, s. 12. Aynı mealde te'kidin Limni Naibine ve zâbitine yine aynı tarihli ayrıca emirler gönderilmiştir: *aynı defter*, s. 13-14.

11 BOA, C.HR, nr. 955.

12 BOA, C.HR, nr. 955.

13 BOA, *MAD*, nr. 9968, s. 134.

14 BOA, *MAD*, nr. 9995, s. 24-27.

Tablo 2
Sam Mirzâ'nın Maiyeti¹⁵
(Limni'de Vefat Eden)¹⁶

Kişi	Vazife veya Alakası	Zevceleri	Oğulları	Kızları	Toplam
Mehmed	Kethudası	Zeyneb	Hasan	Nuriye Fatıma Esmâ	6 kişi
Molla Ali	Emekdarlarından	Fatıma	-	Emetullah Hatice	4 kişi
Yakub	Emekdarlarından	Hatice	Emin Ahmet	-	4 kişi
El-Hac Mehmed	Emekdarlarından	-	Hasan Hüseyin	-	3 kişi
Diğer Mehmed	Emekdarlarından	İsmihan	-	Saliha	3 kişi
Müteveffa Abdullah Bey	Taallukatından	Ümmükülsüm	Sadullah	Meryem	3 kişi
Kazım Efendi	Emekdarlarından	Hatice Hatun	-	-	2 kişi
Müteveffa Mehmed Han	Taallukatından	Gülperi	İsmail Mustafa	Fatıma	4 kişi
Molla Ali b. Mustafa	Emekdarlarından	-	-	-	1 kişi
Rüstem b. Abdullah	Emekdarlarından				1 kişi
Selim b. Abdullah	Emekdarlarından				1 kişi
Ahmed b. Abdullah	Emekdarlarından				1 kişi
Yusuf b. Ahmed	Oğlu Mehmed Mirza'nın hademesi				1 kişi
Ahmed b. Mustafa	Oğlu Ali Mirza'nın hademesi				1 kişi
Yahya b. Halil	Oğlu Abbas Mirza'nın hademesi				1 kişi
Mehmed b. Mustafa	Oğlu Ferruh Seyyar Mirza'nın hademesi				1 kişi
Ahmed b. Hüseyin	Oğlu Süleyman Mirza'nın hademesi				1 kişi
Yusuf b. Ömer	Oğlu Tayfur Mirza'nın hademesi				1 kişi
Asiye bnt. Yakub	Kızı Hatice Hanımın Hademesi				1 kişi
Emine bnt. Abdullah	Kızı Fatıma Hatunun hademesi				1 kişi
Fatıma bnt. Mehmed	Kızı Zeynep Hanımın hademesi				1 kişi
Fatıma bnt. Ali	Kızı Zübeyde Hanımın hademesi				1 kişi
Hatice bnt. Ali	Kızı Cevri Ruveyde Hanımın hademesi				1 kişi
TOPLAM					44 kişi

15 BOA, *MAD*, nr. 9995, s. 24-27; C.HR, nr. 955 (4).

16 Her iki Sam Mirzâ'nın maiyet halkı ve aile efradını ayrı bir çalışmada ele alacağımızdan burada maiyet halkının listesi verilmekle iktifâ olunmuştur.

Osmanlı hükümeti, Sinop'a geldiği andan Limni Adası'nda vefatına kadar Sam Mirzâ'nın ihtiyaçlarını karşılamaya ve ona zaruret çektirmemeye özen göstermiştir. Sam Mirzâ'ya tahsis edilen meblağ, Sinop'ta iken Sinop Gümrüğü mukataasından, Limni'de ikameti esnasında ise Limni cizyesinden verilmiştir. Yukarıda söylendiği gibi, Sam Mirzâ'nın aile ve maiyet halkının sayısı zamanla artmış ve bu artışa paralel olarak maiyeti için kendisine verilen tayinât miktarına da zam yapılmıştır. Şehzâdenin, muhtemelen maiyet halkı sayısının artması sebebiyle kendisine verilen meblağın kifayet etmediğine, geçim sıkıntısı çektğine ve yevmiyesine zam yapılmasına dair müracaatları geri çevrilmeyerek olumlu karşılanmış, *kesret-i iyâl ü evlâd ve etbâ' ile me'lûf*¹⁷ olduğu göz önünde bulundurularak her defasında yevmiyesine zam yapılmış ve nihayet aylığı 500 guruşa yükseltilmiştir. Aşağıdaki tabloda Sam Mirzâ'nın tahsîsâtına muhtelif tarihlerde yapılan zamlar görülmektedir.

Tablo 3
Sam Mirzâ'ya Tahsîs Olunan Tayinât
(Limni'de Vefat Eden)

Tayinât Mikdarı (Yevmiye)	İkamet Yeri	Tayinâtın Verildiği Kalem	Açıklama
5 Guruş (?)	Sinop	Sinop Gümrük Mukataası	1159-1160/1746-1747? senesinde Sinop'a geldiği andan itibaren.
5 guruş 50 akçe	Limni	Limni Cizyesi	1162/1748-1749'da Limni Adası'na geldiği andan itibaren ¹⁸ .
7,5 guruş 50 akçe	Limni	Limni Cizyesi	Evlad, iyal ve etbânın çokluğu ve tahsîsâtının yetmediğine dair müracaatı neticesinde 1 Şaban 1164/25 Haziran 1751'den geçerli olmak üzere yevmiyesine 2,5 guruş zam ile ¹⁹ .
10 guruş	Limni	Limni Cizyesi	Daha önce tayin edilen 7,5 guruş 50 akçenin 25 nefer maiyetine kifâyet etmediğine dair müracaatı üzerine 1 Recep 1166/4 Mayıs 1753'ten itibaren geçerli olacak şekilde yevmiyesine 2 guruş 10 akçe zam ile ²⁰ .
10 guruş	Limni	Limni Cizyesi	28 Safer 1168/14 Aralık 1754'de III. Osman'ın cülûsu münasebetiyle, 13 C 1166/17 Nisan 1753'te verilen fermanın teccidi ²¹ .
12 guruş	Limni	Limni Cizyesi	10 guruş yevmiyenin yetmediğine dair müracaatı üzerine padişahın merhametini celb ettiğinden 1 Şaban 1170/21 Nisan 1757'den itibaren geçerli olmak üzere yevmiyesine 2 guruş zam ile ²² .
12 guruş	Limni	Limni Cizyesi	17 Safer 1171/ 31 Ekim 1757'de III. Mustafa'nın cülûsu münasebetiyle yukarıda verilen meblağı teccid için tekrar hüküm yazılmasıyla ²³ .
15 guruş	Limni	Limni Cizyesi	Limni Kadısı Mevlana Seyyid Halil'in, Sam Mirzâ'nın tayinâtının yetmediğine, çok miktarda borca girdiğine ve hallerinin perişan olduğuna dair ilâmı üzerine 1 Muharrem 1172/4 Eylül 1758'den itibaren geçerli olmak üzere 3 guruş zam ile ²⁴ .
16 guruş 80 akçe	Limni	Limni Cizyesi	1 Ramazan 1178/22 Şubat 1765'den itibaren geçerli olmak üzere 1 guruş 80 akçe zam ile aylık 500 guruşa çıkarılmıştır ²⁵ .

17 BOA, MAD, nr. 9970, s. 213, (28 Cemaziyelâhır 1164/28 Nisan 1751 tarihli hüküm).

18 BOA, C.HR, nr. 8541; MAD, nr. 9968, s. 134.

19 BOA, MAD, nr. 9970, s. 213, (28 Cemaziyelâhır 1164/28 Nisan 1751 tarihli hüküm)

20 BOA, MAD, nr. 9974, s. 157, (12 Cemaziyelâhır 1166/16 Nisan 1753 tarihli hüküm)

21 BOA, MAD, nr. 9978, s. 109, (6 Zilka'de 1168/13 Eylül 1755 tarihli hüküm)

22 BOA, MAD, nr. 9983, s. 115, (22 Rebiülevvel 1171/4 Aralık 1757 tarihli hüküm)

23 BOA, MAD, nr. 9983, s. 115, (22 Rebiülevvel 1171/4 Aralık 1757 tarihli hüküm)

24 BOA, MAD, nr. 9983, s. 474, (7 Zilka'de 1171/13 Temmuz 1758 tarihli hüküm).

25 BOA, C.HR, nr. 8541, (2 Ramazan 1178 /23 Şubat 1765).

1178/Nisan-Mayıs 1765 senesinin sonlarında Sam Mirzâ'nın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Kesin vefat tarihini gösteren bir belgeye maalesef tesadüf edemedik. Ancak 1 Ramazan 1178/22 Şubat 1765 tarihinden geçerli olmak üzere yevmiyesine bir guruş seksen akçe zam yapıldığında henüz hayattadır ve bu belge 2 Ramazan 1178/23 Şubat 1765 tarihini taşımaktadır²⁶. 16 Safer 1179/4 Ağustos 1765 tarihli bir hükümde ise, Sam Mirzâ'nın vefatından bahisle kendisine verilen aylık tayînâtının 1 Zilhicce 1178/22 Mayıs 1765'den itibaren, hanımları, çocukları ve maiyetine taksim edilmesi istenmektedir²⁷. Şu hâlde Limni Adası'nda ikamet eden Sam Mirzâ'nın vefatı 2 Ramazan 1178/23 Şubat 1765 ile 1 Zilhicce 1178/22 Mayıs 1765 arasında vuku bulmuştur denilebilir. Vefat ettiğinde geriye elli sekiz kişiden oluşan bir maiyet bırakmıştır.

Gelibolu'da Vefat Eden Sam Mirzâ

Bu şehzâdenin ilticâsını Çıldır Valisi Ahmed Paşa'nın merkeze gönderdiği arz-ı halden²⁸ öğrenmekteyiz. Buna göre, Ramazan ayında yanında beş-on atlı ile Eli Perdeli Sam namında biri Tiflis'ten gelerek onun marifetiyle sığınma talebinde bulunmuştur. Arz-ı hâlin üzerindeki buyrulunun tarihi 9 Safer 1171/23 Ekim 1757 olduğuna göre şehzâdenin Çıldır'a geliş tarihi 1170 Ramazanı/Mayıs-Haziran 1757 olmalıdır. Ahmed Paşa'nın arz-ı hâline göre Sam Mirzâ, Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb Şah'ın oğlu olduğunu söylüyor, daha önce Osmanlı Devleti'ne sığınan ve Kars taraflarında cepheye de gönderilen Safî Mirzâ benim amcamdır diyor; Nâdir Şah zamanında firaren Rusya tarafına gittiğini, bir müddet oralarda saklandıktan sonra Tiflis'e gelerek hanların yanında kaldığını, sonunda Devlet-i Aliyye'ye halini arz ederek iltica etmek istediğini ve bu isteğini devlet merkezine bildirilmesini talep ediyor.

Ahmed Paşa, Sam Mirzâ'nın Farsça kaleme aldığı mektubuyla²⁹ birlikte sunduğu arz-ı hâlinde, yukarıdaki hususları yazdıktan sonra bundan sonra nasıl hareket edeceğini sormuştur. Arz-ı hâlin yanına kaydedilen der-kenardan öğrendiğimize göre, Sam Mirzâ'nın yanına yeteri kadar adam koşarak Erzurum'a ulaştırması için Ahmed Paşa'ya, aynı şekilde Sinop'a ulaştırması için de Erzurum Valisi Mustafa Paşa'ya emirler gönderilmiştir. Ayrıca Sinop'ta ikameti ve geçimi için Sinop gümrüğünden kifayet mikdarı tayînât verilmesi ve zaruret çektirilmemesi için de Sinop Gümrük Emini Vekiline hükümler gönderilmiştir³⁰.

Şehzâdenin Sinop'ta ikameti esnasında yanında kaç kişi olduğuna dair herhangi bir kayda tesadüf edilememiştir. Muhtemelen bunların sayısı Limni'de ikamet eden diğer Sam Mirzâ'nın hizmetlileri kadar olmamakla beraber aile efradı ve maiyet halkının da mevcut olduğu söylenebilir.

26 BOA, C.HR, nr. 8541, (2 Ramazan 1178 /23 Şubat 1765S)

27 BOA, MAD, nr. 9995, s. 24-25. Ayrıca bkz. BOA, C.HR, nr. 955.

28 BOA, C.HR, nr. 828.

29 Mektubun özet olarak tercümesini yapmak lütfunda bulunan Dr. Vural GENÇ'e teşekkür ederim.

30 BOA, C.HR, nr. 828.

Tablo 4
Sam Mirzâ'nın Aile Efradı³¹
(Geliboluda Vefat Eden)

Zevceleri	Oğulları	Kızları
Fatıma Hatun	Süleyman Mirzâ	Şehrbânû Hanım
Meryem Hatun	İsmail Mirzâ	Habibe Hanım
		Cihan Hanım

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Sam Mirzâ'nın Gelibolu'da vefatından sonra geriye kalan ailesi yedi kişiden oluşmaktadır. Özellikle çocuk sayısı bakımından diğer Sam Mirzâ ile kıyaslandığında sayının az olduğu görülür. Sinop'ta bulunduğu sırada aile ve maiyetinin çok da az olmadığı anlaşılır. Sinop mahkemesine müracaat ederek, *evlad u iyâlin kesreti* münasebetiyle gümrükten ödenen günlük altı guruşun yetmediğini ve büyük sıkıntı çektiğini söylemiş, yevmiesine bir miktar zam yapılması için tavassut etmesi hususunda Sinop Kadısı'ndan ricada bulunmuştur. Maiyetinde olanlarla alakalı bilgiler Gelibolu'da vefatı münasebetiyle kayıtlarda zikredilir. Bunların sayısı diğer Sam Mirzâ'nın yanındakilere nisbetle daha azdır. Vefatından sonra, Gelibolu cizyesinden tahsis edilen aylık beş yüz guruş ailesi ve maiyeti arasında taksim edilmiştir. Ailesi hariç maiyet halkının sayısı 16 kişidir.

Tablo 5
Sam Mirzâ'nın Maiyeti³²
(Gelibolu'da Vefat Eden)

Kişi	Vazife veya Alakası	Zevceleri	Oğulları	Kızları	Toplam
Yakub Ağa	Kethüdası				1 kişi
Ali Kâşif	Divan Katibi				1 kişi
Büyük Ahmed	Etbaından	Fatıma	Mehmed Abdurrahman	Hatice Emetullah	6 kişi
Küçük Ahmed	Etbaından				1 kişi
Büyük Mehmed	Hazinedârı				1 kişi
Küçük Mehmed	Etbaından				1 kişi
Mehmed	Kahvecisi				1 kişi
Rüstem	Etbaından				1 kişi
Hüseyin	Etbaından				1 kişi
Azize Hanım	Büyük Ahmed'in Etbaından				1 kişi
Emine Hatun	Etbaından				1 kişi
TOPLAM					16 kişi

Muhtemelen gerek Limni'de gerekse Gelibolu'da vefat eden her iki Sam Mirzâ'nın maiyet halkının sayısı Osmanlı Devleti'ne ilk sığındıkları andan itibaren yukarıdaki tablolarda verilen kadar değildir. Zamanla artmış olmaları daha makul gibi gözükmektedir. Ayrıca her

31 BOA, C.HR, nr. 189; C.HR, nr. 6005.

32 BOA, C.HR, nr. 208; C.HR, nr. 8896; C.HR, nr. 9084.

iki şehzâdenin bu kadar kalabalık maiyet halkıyla beraber firar etmeleri ve türlü yerlerde saklanmaları da oldukça müşkildir. Şu hâlde her ikisinin de Osmanlı Devleti'ne sığınması ve ikametlerinin istikrar bulmasından sonra maiyet halkı sayılarının tadrîcen artmış olması daha şayan-ı kabuldür diyebiliriz. Diğer taraftan, bu maiyet halkının İran menşeli kişilerden oluşup oluşmadığına dair bir kayıt da yoktur. Her iki şehzâdenin maiyet halkının isimleri incelendiğinde, dikkat çekici Fars kökenli isimler olmadığı görülecektir.

Sam Mirzâ'nın Sinop'taki ikameti 1177 yılı sonu/Mayıs 1764'e kadar sürmüştür, 1178 yılı başı/ Temmuz-Ağustos 1764'te ise Rodos'a geçmiştir. Gerek ilk gelen Safî Mirzâ gerekse her iki Sam Mirzâ'nın ilk ikamet mekânları hep Sinop Kalesi olmuş ve daha sonra her üçü de Ege Adaları'ndan birine nakledilmişlerdir. Belgelerden anlaşıldığına göre, her üçünün de Sinop ahalisi ile aralarında anlaşmazlıklar çıkması adalara nakledilmelerine sebep olmuştur. Muhtemelen bir diğer ve belki de en önemli sebep, bunların hareketlerini ve yanlarına gelip gidenleri sıkı bir şekilde kontrol altında tutmak maksadına matuf olsa gerektir. Nitekim, idarecilere gönderilen hükümlerde, adı geçen şehzâdelerin rahatlarına ihtimam etmeleri ve zaruret çektirmemeleri söylenirken, devlet merkezinden izinsiz, buldukları yerlerden bir adım dahi dışarıya çıkmalarına müsaade olunmaması hususunda sıkı sıkıya tenbîhâtta bulunulmaktadır.

Sam Mirzâ'nın Rodos Adası'ndaki ikameti gayet kısa sürmüştür. Ada ikliminin kendisine yaramadığını ve hummâ hastalığına yakalandığını, Sinop'ta kalan ıyal ve etbainın buraya nakillerinde de zorluk bulunduğunu ifade ederek, bu sebeple Tekfurdağı, Gelibolu veya eskiden olduğu gibi tekrar Sinop'ta ikametine izin verilmesine dair sunduğu arzı üzerine Gelibolu'da karar kılınmıştır³³. Buradaki ifadeden Sam Mirzâ'nın Rodos Adası'na yalnız nakledildiği, ailesinin ve maiyetinin daha sonra gönderilmek üzere geride bırakıldığı anlaşılmaktadır. Böyle acele edilmesinde muhtemelen Sinop ahalisinin şikâyetleri ve bir an önce sükûneti temin etmek endişesi etkili olsa gerektir. Rodos cizyesinden verilen tayînâtın, 1179 Muharremi sonu/ Temmuz 1765'te buradan kesilerek 1 Safer 1179/20 Temmuz 1765'den itibaren Gelibolu cizyesinden verilmesine dair fermanın istidlâlen, şehzâdenin Gelibolu'ya geçişi 1179 Saferi/1765 Temmuz'u olmalıdır diyebiliriz³⁴. Şu hâlde Sam Mirzâ'nın Rodos'ta kalma süresi ancak bir yıl sürmüştür.

Diğer şehzâdelerde olduğu gibi, Sinop, Rodos ve Gelibolu'da Sam Mirzâ'nın kendisine verilen tayînâtın yetmediğine ve aylığına zam yapılmasına dair müracaatları geri çevrilmemiş, aralıklarla tahsîsâtına zamlar yapılmıştır. Bazen aile efradının ve maiyetinin çokluğunu ileri sürmüş, Rodos'taki kısa ikameti esnasında buranın *sengistân* olduğunu ve ihtiyaçlarını karşılamakta sair yerlere kıyasen zorluk çektiğini söylemiş, bazen de kendisinden önce Rodos'ta vefat eden amcası Safî Mirzâ'yı ve Limni'deki diğer Sam Mirzâ'yı emsal göstererek kendisine de onlara verilen miktarda tayînât verilmesini istemiştir. Osmanlı idaresi, bahane

33 BOA, MAD, nr. 9995, s. 10.

34 Aynı yer.

her ne olursa olsun, şehzâdelerin maişet konusunda gönüllerini hoş tutmaya çalışmıştır. Aşağıdaki tabloda Sinop'ta başlayıp Gelibolu'da vefatıyla noktalanın ikameti sırasında Sam Mirzâ'ya verilen tayinât görülmektedir.

Tablo 6 Sam Mirzâ'ya Tahsis Olunan Tayinât (Gelibolu'da Vefat Eden)			
Tayinât Mikdarı	İkamet Yeri	Tayinâtın Verildiği Kalem	Açıklama
3 guruş	Sinop	Sinop Gümrüğü mukataası	Sinop'a geldiği andan itibaren. (1171 Saferi/Ekim-Kasım 1757 sonrası) (9 Safer 1171/23 Ekim 1757 tarihli emir) ³⁵ .
5 guruş	Sinop	Sinop Gümrüğü mukataası	1 Şa'ban 1171/10 Nisan 1758'den itibaren geçerli olacak şekilde 2 guruş zam ile (10 Şa'ban 1171/19 Nisan 1758 tarihli emir) ³⁶ .
6 guruş	Sinop	Sinop Gümrüğü mukataası	1 Cemaziyevvel 1174/9 Aralık 1760'taitibaren geçerli olacak şekilde 1 guruş zam ile (7 Cemaziyevvel 1174/15 Aralık 1760 tarihli emir) ³⁷ .
10 guruş	Sinop	Sinop Gümrüğü mukataası	Evlad ve etbânın kesretinden 6 guruş yevmiye ile geçinemediğine dair Sinop Kadısı'nın ilâmı üzerine 1 Rebiülevvel 1176/20 Eylül 1762 tarihinden geçerli olacak şekilde yevmiyesine 4 guruş zam ile (18 Safer 1176/8 Eylül 1762 tarihli emir) ³⁸ .
10 guruş	Rodos	Rodos cizyesi	1 Safer 1178/31 Temmuz 1764 tarihinden itibaren Sinop Gümrüğü'nden ayrılıp Rodos cizyesine bağlanmıştır (15 Muharrem 1178/15 Temmuz 1765 tarihli emir) ³⁹ .
16 guruş 80 akçe	Rodos	Rodos cizyesi	1 Ramazan 1178/22 Şubat 1765'den geçerli olmak üzere 10 guruş olan yevmiyesine, daha önce Rodos'da vefat eden amcası Şah Safî ve Limni'deki diğer Sam Mirza'nın yevmiyeleri emsal alınarak 6 guruş 80 akçe zam yapılmış; böylece aylık tayinâtı 500 guruşa çıkarılmıştır (2 Ramazan 1178/23 Şubat 1765 tarihli buyruldu) ⁴⁰ .
16 guruş 80 akçe	Gelibolu	Gelibolu cizyesi	1179 Muharrem/Haziran-Temmuz 1765 tarihinde Gelibolu'ya geçmesiyle 1 S 1179/20 Temmuz 1765'den itibaren tayinâtı Gelibolu cizyesine bağlanmıştır (Evahir-ı Muharrem 1179/Temmuz 1765 tarihli hüküm) ⁴¹ .

Sam Mirzâ, Cemaziyelahir 1183/Ekim 1769'da vefat edinceye⁴² kadar Gelibolu'da yaşamıştır. Kabri de buradadır. Vefatından sonra geriye yedi kişiden oluşan aile efradı ve on altı kişiden mürekkep maiyet halkı bırakmıştır. Kendisine tayin olunan aylık beş yüz guruş tahsisâtı da ailesi ve maiyeti arasında taksim olunmuştur⁴³.

35 BOA, C.HR, nr. 828.

36 BOA, C.HR, nr. 8541; C.HR, nr. 657.

37 Aynı yer.

38 BOA, C.HR, nr. 7313; C.HR, nr. 8541.

39 BOA, C.HR, nr. 8541.

40 Aynı yer.

41 BOA, MAD, nr. 9995, s. 10.

42 BOA, AE.III.AHMED, nr. 421.

43 BOA, C.HR, nr. 9084; C.HR, nr. 6005.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin, neredeyse üç asırdır hasmı olan bir hanedanın mensuplarını hiç tereddüdsüz kabul ve himaye etmesi üzerinde çokça düşünülmesi gereken bir husustur denilse yanlış olmaz. Hiçbir devlet başka bir devletin önde gelen önemli bir şahsını hiçbir menfaat gözetmeksizin topraklarında barındırıp onları beslemez. Gerçekten Osmanlı Devleti de kendisine sığınan bu Safevî şehzâdelerinden başlangıçta siyasî olarak istifade etmek istemiş, hatta bunların ilki olan Safî Mirzâ'yı şah ilan ederek İran tahtına oturtmayı hedeflemiş, bunun için adı geçen şehzâdeyi harb halinde olduğu İran hududuna kadar da göndermiş; ancak beklediği neticeyi elde edememiştir. Sonra gelen her iki Sam mirzâlar için böyle bir durum da söz konusu değildir. Onlar doğrudan belli yerlerde iskân edilerek hem kendilerinin hem ailelerinin hem de maiyet halkının her türlü ihtiyaçları karşılanmaya ve zaruret çektirilmemeye özen gösterilmiştir. Bir müddet sonra, bu şehzâdelerden siyasî istifade yolu tamamen kapanmıştır. Hatta şehzâdelerin vefatlarından sonra, çocukları ve torunlarını neredeyse Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar maaşlar tahsis olunarak himayeye devam edilmiştir. Siyasî istifade yolu kapandığı, varlıkları devlet hazinesine yük olduğu ve üstelik bazı sosyal sıkıntıları da beraberinde getirdiği halde bu himayenin devamının sebebi neydi? Aslında buna yön veren prensipler, resmî ve özel Osmanlı belgelerinde ifâde edilmektedir. Bir *mühimme* hükmünde, Safî Mirzâ'nın kabul ve himâye edilmesinin sebebi, dostluk ve sevgiyi bina etmek ve muhabbet ve vefayı güçlendirmek (*bünyân-ı mirh ü vilâ ve erkân-ı hubb u vefânın istihkâmı*), Osmanlı Padişâhının bu davranışı ise şahlara yaraşır bir yiğitlik ve padişahlığa uygun şefkat ve merhamet (*muvâfık-ı şîme-i mürüvvet-i şâhâne ve mutâbık-ı deydene-i atüfet-i pâdişâne*) olarak ifâde ediliyor⁴⁴. Safî Mirzâ'nın şahlık berâtında ise *âyîn-i düvel-i izâm ve kavânin-i mülûk-i İslâm* ibâresiyle bu durum, büyük devlet olmanın özelliği ve İslâm hükümdarlarının kanunu olarak gösterilmektedir⁴⁵. Yukarıda sayılan prensiplerin *ecdâddan mütevâris* olduğu vurgusuyla da himaye, dostluk, yardım, vefa gibi hasletlerin âna mahsus olmayıp Osmanlı Devleti'nde eskiden beri devam edegelen bir gelenek olduğu ifade edilmektedir. Nitekim Şemdânî-zâde, devlete ilticâ edenleri reddetmeyip ikrâm etmenin *kâ'ide-i devletden* olduğunu söylerken⁴⁶ Subhî Mehmed Efendi de bu davranışın sebebini *âdet-i hasene-i şeh-r-yârî ve kâ'ide-i müstahsene-i cihân-dârî* diye tarif etmektedir⁴⁷.

Bir başka husus, Osmanlı Devleti bir hanedân devletidir ve her ne kadar hasım dahi olsalar, gadre uğrayan düşman hanedân mensuplarını korumak ve himaye etmek bir nevi gelenek gibi görülebilir, hanedân dayanışması şeklinde değerlendirilebilir. Nitekim bunun misalleri batıdan iltica edenlerde de görülmektedir.

44 BOA, *Mühimme*, nr. 150, s. 105/387.

45 BOA, C.HR, nr. 4469.

46 *Mür'î t-tevârih*, haz. M. Münir Aktepe, c. I, İstanbul 1976, s. 132.

47 *Subhî Târihi, Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, haz. Mesut Aydıner, İstanbul 200, s. 791.

Bu üç şehzâdenin ailelerinin ve maiyet halkının, 18 ve 19. asırlar boyunca Osmanlı topraklarındaki vaziyetleri ayrıca üzerinde çalışılması gereken bir durumdur. Acaba bu şehzâdelerin ahfâdı, Şia itikadını sonuna kadar muhafaza etmişler midir? Yoksa Sünnî mezhebine geçişler olmuş mudur? Diğer taraftan, hayatın değişmez kanunu olan evlenme ve yuva kurma konusundaki vaziyetleri nedir? Devletin sonuna kadar bu topraklarda yaşadıklarına göre evliliklerini nasıl gerçekleştirmişlerdir? Tercihlerinde mezheb mensubiyetleri belirleyici olmuş mudur? Halen ülkemizde, bu üç şehzâdenin soyundan gelen kimse var mıdır? Bütün bunlar cevap bekleyen sorulardır.

Son söz olarak, yakın zamanda yaşanan hadiselerin de gösterdiği gibi, darda kalana yardım etmek ve sığınana kucak açmanın Türk milletinin değişmez hasletlerinden olduğunu, tarih boyunca bunun sayısız misalleri görüldüğünü, İran Safevî şehzâdelerinin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defterleri, nr. 150, 153, 154.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr. 9968, 9970, 9974, 9978, 9983, 9995.

Atık Şikâyet Defterleri, nr. 174.

Ali Emîrî-III. Ahmed (AE.III.AHMED).

Cevdet-Hariciye (C.HR.).

Diğer Mehazlar

Aktepe, M. Münir, “Mahmud I”, *İA*, c. VII, İstanbul 1988, s. 158-165.

Garthwaite, Gene R., *İran Tarihi, Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2011.

Ginio, Eyal, “Beyaz Kule Şehrinde Bir Safevî Prensi: Selanik'teki Beyzâde (1731-1734)”, çev. Özgür Çınarlı-Çağdaş Fırat, *Türkler*, c. XII, Ankara 2001, s. 576-581.

Güler, İbrahim, “XVIII. Yüzyılda Sinop'ta İran Şehzâdeleri”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul 1995, s. 259-266.

Gündüz, Tufan, “Safevîler”, *DİA*, c. XXXV, İstanbul 2008, s. 451-457.

İşbilir, Ömer, “Osmanlı Ülkesi’nde Bir Safevî Şehzâdesi: Safî Mirzâ”, *Tarihin Peşinde Bir Ömür -Abdülkadir Özcan’a Armağan*, ed. Hayrunnisa Alan vd., İstanbul 2018, s. 543-560.

Minorsky, V., “Nadir”, *İA*, c. IX, İstanbul 1988, s. 21-31.

Özcan, Azmi, “Nadir Şah”, *DİA*, c. XXXII, İstanbul 2006, s. 276-277.

Sanvory, R. M., “Safevî İnan’ı”, *İslam Tarihi Kültürü ve Medeniyeti*, c. I, çev. Mehmet Maksudoğlu, İstanbul 1988, s. 426-427.

Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Târihi, Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, haz. Mesut Aydın, İstanbul 2007.

Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür’i’t-tevârih*, haz. M. Münir Aktepe, c. I, İstanbul 1976.

Taşğıl, Ahmet, “Hüseyin Mirza”, *DİA*, c. XIX, İstanbul 1999, s. 1-2.

EKLER

Ek 1

Tahmasb Oğlu Sam Mirzâ'nın Farsça Mektûbunun Tercümesi (BOA, C.HR, nr. 828).

Bu duacı kulun arzı, dergâh-ı âli'nin bendesinin maruzâtı şudur ki, Müslümanların âlem-penah sultanının devletinin duacısı olan bu kul, ebedi saltanatın eşiğinin bu bendesi şüpheye yer yok ki, Şah Hüseyin'in oğlu Şah Tahmasb'ın oğludur. Yaratıcının sonsuz olan takdiri gereğince çocukluk çağındayken Nadir Şah'ın bize yaptığı cevri ve zulüm yüzünden babamın yardımıyla fîrar edip Gilan, Azerbaycan, Ahıska taraflarına geldik. Bir müddet sonra Efrenc-i Benî Asfer vilayetlerine geldik. Biraz sonra da Tiflis'e geldik. Devlet-i aliyye'nin merhamet eteklerine el sürmek ümidiyle bir müddet sonra düşe kalka kaçır halde gelerek Ahmed Paşa'nın vilayeti olan Çıldır'a kavuştuk. Bizi çok iyi karşıladı. Bu zulüm görmüş kulun maruzâtı şudur ki eğer Allah'ın yardımıyla Devlet-i Aliyye-i Hüsrevâne'nin merhamet denizi dalgalanacak olursa ve reva görürlerse dergâh-ı âlem-penahın eşiğinin mülâzımlarından olayım. Umarım ki, Hüdâvendigar-ı gerdûn-iktidarın inayet gözünün bir kırpmasıyla bu kulun muradı hasıl olur.

Duacı kulunuz

Sam b. Şah Tahmasb b. Şah Hüseyin

Ek 2

Çıldır Valisi Vezir Ahmed Paşa'nın Tahmasb Oğlu Sam Mirzâ'nın İlticâsına Dair Arzi
(BOA, C.HR, nr. 828)

